

DVE RÍMSKOPRÁVNE ŠKOLY V OBDOBÍ PRINCIPÁTU¹

doc. JCDr. PaedDr. Róbert Brtko, CSc.

Univerzita Komenského v Bratislave, Právnická fakulta
Katedra rímskeho práva, kánonického a cirkevného práva
robert.brtko@flaw.uniba.sk

Dve rímskoprávne školy v období principátu

Príspevok je zameraný na analýzu dvoch rímskych právnických škôl, ktoré významným spôsobom prispeli k rozvoju právnej vedy v období principátu. Nešlo o školy v zmysle dnešných výchovno-vzdelávacích inštitúcií, ale o dva odlišné smery vo vyučovacej tradícii, v odovzdávaní právnych vedomostí a názorov, keď stúpenci týchto škôl na určité právne otázky mali rozdielne právne názory.

Zwei römisch-rechtliche Schulen in der Zeit vom Prinzipat

Der Beitrag orientiert sich auf eine Analyse der rechtlichen Schulen, die mit bedeutender Weise zur Entwicklung der rechtlichen Wissenschaft in der Zeit vom Prinzipat beitrugen. Es ging nicht um die Schulen im Sinne der heutigen erzieherisch-bildenden Institutionen, sondern um zwei unterschiedliche Richtungen in der Bildungstradition, in der Übergabe von rechtlichen Kenntnissen und Meinungen, als Schüler dieser Schulen andere rechtlichen Meinungen an bestimmte rechtliche Fragen hatten.

Two Roman schools of law in the Principate period

The paper focuses on the analysis of two Roman schools of law, which significantly contributed to the development of jurisprudence in the period of the Principate. These were not schools in terms of today's

---

¹ Tento príspevok je výsledkom riešenia vedeckého projektu „Nové výzvy v oblasti vecných práv na Slovensku“, ktorý je financovaný Agentúrou na podporu výskumu a vývoja (číslo projektu: APVV-18-0199).

educational institutions, but two different directions in the teaching tradition, in the transfer of legal knowledge and opinions, when supporters of these schools had different legal opinions on certain legal issues.

Kľúčové slová: prokuliáni, sabiniáni, principát, iurisprudentia, Marcus Antistius Labeo, Massurius Sabinus

Schlüsselbegriffe: Prokulianer, Sabinianer, Prinzipat, Iurisprudentia, Marcus Antistius Labeo, Massurius Sabinus

Keywords: Proculians, Sabinians, Principate, Iurisprudentia, Marcus Antistius Labeo, Massurius Sabinus

Úvod

Prvé dve storočia principátu boli obdobím mohutného rozvoja rímskej právnej vedy, ku ktorej význame prispel vznik dvoch rozdielnych „právnických škôl“, t. j. prokuliánskej a sabiniánskej právnej školy, ktoré rímsky právnik Pomponius pomenoval „čosi ako rozličné školy – (*diversas sectas*)“² (D. 1, 2, 2, 47).³ Nešlo o školy v zmysle dnešných výchovno-vzdelávacích inštitúcií, ale skôr o dva názorové prúdy právneho myslenia, ktoré vznikli už na počiatku principátu. Inými slovami povedané, išlo o dva odlišné smery vo vyučovacej tradícii, v odovzdávaní právnych vedomostí a názorov, keď stúpenci týchto škôl na určité právne otázky mali rozdielne právne názory. Podľa Liebsa romanisti evidujú až šesťdesiatštyri významných právnych kontroverzií medzi uvedenými školami.⁴

Určité informácie o predmetných kontroverziách nachádzame najmä v Gaiových Inštitúciách (Gaius v nich spomenul 21 kontroverzií⁵ a nezriedka sám pridal argumenty v prospech sabiniánskych či proku-

² Latinské slovo „*secta*“ má viacej významov: a) smernica, smer, dráha, spôsob jednanja alebo myslenia; b) filozofická strana, politická strana. Porovnaj *Latinsko-český slovník (L - Z)*. Praha : Státní pedagogické nakladatelství, 1955, s. 445.

³ „(...) *hi duo primum veluti diversas sectas fecerunt: nam ateius capito in his, quae ei tradita fuerant, perseverabat, labeo ingenii qualitate et fiducia doctrinae, qui et ceteris operis sapientiae operam dederat, plurima innovare instituit*“ (Pomp. D. 1, 2, 2, 47).

⁴ Porovnaj LIEBS, D.: Rechtsschulen und Rechtsunterricht im Prinzipat. In *ANRW* II/15(1976) s. 197-286.

⁵ 1) Gai. Inst. I, 196; 2) Gai Inst. II, 15; 3) Gai Inst. II, 79; 4) Gai Inst. II, 123; 5) Gai Inst. II, 195; 6) Gai Inst. II, 200; 7) Gai Inst. II, 216-222; 8) Gai Inst. II, 231; 9) Gai Inst. II, 244; 10) Gai Inst. III, 85-87; 11) Gai Inst. III, 98; 12) Gai Inst. III, 103; 13) Gai Inst. III, 133; 14) Gai Inst. III, 140; 15) Gai Inst. III, 141; 16) Gai Inst. III, 161; 17) Gai Inst. III, 167a; 18) Gai Inst. III, 168; 19) Gai Inst. III, 177-178; 20) Gai Inst. IV, 78; 21) Gai Inst. IV, 79.

liánskych názorov),⁶ ale aj v Justiniánskej kodifikácii (niekoľko sporov uvádzajú *Digesta*, menej *Inštitúcie* a *Kódex*, ako súbor cisárskych nariadení, taktiež príležitostne poskytuje správy o prevládajúcom pohľade). Za zmienku stojí aj správa rímskeho historika Tacita (55-120), ktorý vo svojom diele *Annales* (3, 75) podáva svedectvo o tom, že v počiatočnom období principátu pôsobili právnici, ktorí prejavovali nevôľu voči novému politickému režimu, ale aj takí, ktorí boli ochotní s cisárskym zriadením spolupracovať. Predstaviteľmi takýchto protikladných postojov boli práve zakladatelia predmetných škôl.⁷ Marcus Antistius Labeo, ktorý ako presvedčený republikán netajil svoj odpor k cisárstvu, odmietol ponúknutý konzulát a rozhodol sa naplno venovať len právnej vede. Avšak C. Ateius Capito (*consul suffectus* a *curator aquarum*) bol prívržencom principátu, rovnako ako aj vyhľadávaný právnik a Labeov učiteľ Trebatius Testa, ktorý bol aj právnym poradcom Augusta.⁸

Pôsobenie sabiniánskej a prokuliánskej školy je doložené do polovice 2. stor. n. l.⁹ a vzhľadom na vyššie uvedené skutočnosti nemožno teda vylúčiť ani politické, a možno aj osobné rozdielnosti medzi

⁶ Porovnaj LEESEN, T. G.: *Gaius Meets Cicero. Law and Rhetoric in the School Controversies*. Leiden-Boston : Martinus Nijhoff, 2010, s. 4.

⁷ „*Obiere eo anno viri illustres Asinius Saloninus, Marco Agrippa et Pollione Asinio avis, fratre Druso insignis Caesarique progener destinatus, et Capito Ateius, de quo memoravi, principem in civitate locum studiis civilibus adsecutus, sed avo centurione Sullano, patre praetorio. consulatum ei adceleraverat Augustus ut Labeonem Antistium isdem artibus praecellentem dignatione eius magistratus antiret. namque illa aetas duo pacis decora simul tulit: sed Labeo incorrupta libertate et ob id fama celebrator, Capitonis obsequium dominantibus magis probabatur. illi quod praeturam intra stetit commendatio ex iniuria, huic quod consulatum adeptus est odium ex invidia oriebatur*“ (*Annales* 3, 75).

„*This year saw the passing of two famous men: one, Asinius Saloninus, distinguished as the grandson of Marcus Agrippa and Asinius Pollio, as the brother of Drusus, and as the destined consort of the Caesar's grandchild; the other, Ateius Capito, on whom I have touched already. By his eminence as a jurist he had won the first position in the state; but his grandfather had been one of Sulla's centurions, nor had his father risen above a praetorship. His consulate had been accelerated by Augustus, so that the prestige of that office should give him an advantage over Antistius Labeo, a commanding figure in the same profession. For that age produced together two of the glories of peace; but, while Labeo's uncompromising independence assured him the higher reputation with the public, the pliancy of Capito was more to the taste of princes. The one, because he halted at the praetorship, won respect by his ill-treatment; the other, because he climbed to the consulate, reaped hatred from a begrudged success*“.

⁸ Porovnaj DE MARINI AVONZO, F.: *Lezioni di storia del diritto romano*. Padova : Cedam, 1999, s. 211-212.

⁹ Nezhody medzi oboma školami utíchli v čase medzi Hadriánom (117-138) a Antonínom Piom (138-161) zásluhou osobnosti Salvia Juliána, ktorý z poverenia Hadriána vykonal redakciu ediktu (*Edictum perpetuum*), čím rozhodol nemálo predchádzajúcich kontroverzií. Nechýbajú autori, ktorí tvrdili, že antagonizmus medzi školami pretrvával dlhý čas po Hadriánovi. Na túto tému porovnaj ARNÒ, C.: *Le due grandi correnti della giurisprudenza romana*, Modena : presso l'Universita degli Studi, 1926, 27 s.; HUGO, G.: *Storia del diritto romano*. Napoli : Ed. Giuseppe Marghieri, 1856, s. 319.

ich členmi. Existencia škôl je nespochybniteľná, avšak dôvody a povaha ich protikladnosti (*raison d'être*) zostávajú naďalej zahalené istým rúškom tajomstva. Ako uvidíme neskôr, vedci posledných dvoch storočí sa nevedia jednoznačne zhodnúť na tom, či tento výrazný antagonizmus mal hlavný pôvod v disharmónii filozofických alebo politických názorov členov obidvoch škôl, alebo v ich odlišnej metóde štúdia práva, ktorú používali na vyriešenie rovnakých právnych prípadov.¹⁰ Teda viacerí právni romanisti zaoberajúci sa pôsobením prokuliánskej a sabiniánskej školy pri hľadaní motívov ich „*dissensiones*“ dospeli k rozdielnym záverom. Je nutné však poznamenať, že tí vedci, ktorí skúmali uvedené dôvody ešte pred objavením veronského rukopisu obsahujúceho Gaiovu učebnicu práva,¹¹ boli zjavne v nevýhode, a možno aj preto, lebo rozlišovacie kritérium kontroverzií medzi príslušníkmi dvoch škôl videli hlavne v ich odlišnej filozofickej orientácii.¹²

1. Sabiniáni a prokuliáni podľa pomponiánskeho fragmentu (D. 1. 2, 2, 47 a nasl.)

Značnú časť kontroverzií nachádzame v Gaiových Inštitúciách. Pred objavením veronského palimpsestu právni romanisti pri analýze uvedených sporov vychádzali najmä zo známeho pomponiánskeho fragmentu obsiahnutého v Justiniánskych Digestách (D. 1, 2, 2, 47 a nasl., *Pomp. Liber singularis enchiridii*):

§ 46 „(...) *Tubero je iste pokladaný za veľkého znalca práva. (...) ale tiež sa snažil písať už zastaraným štýlom, a preto sú jeho knihy málo obľúbené*“.

§ 47 „*Po ňom požívali najvyššiu úctu ATEIUS CAPITO, ktorý bol nasledovníkom Ofilia a ANTISTIUS LABEO, ktorý študoval u týchto všetkých (predchádzajúcich), avšak základné vzdelanie dostal od Trebatia. Z týchto dvoch bol Ateius konzulom, Labeo, keď mu Augustus ponúkol konzulát, ktorým by sa bol stal náhradným konzulom, odmietol prevziať túto poctu, ale venoval sa predovšetkým svojmu štúdiu; celý rok si rozdelil tak, že šesť mesiacov bol so svojimi žiakmi v Ríme a na*

¹⁰ Porovnaj SCACCHETTI, M. G.: Note sulle differenze di metodo fra sabiniani e proculiani. In *Studi in onore di Arnaldo Biscardi*. Milano : La Coliardica, 1984, s. 369.

¹¹ Až do 19. stor. bola Gaiova učebnica práva (*Institutiones*) známa len z krátkeho výňatku, ktorý obsahovala predjustiniánska kompilácia známa ako *Lex Romana Visigothorum*. V roku 1816 bol náhodne objavený jeden exemplár tejto učebnice vo Verone, a to na rukopise tzv. veronského palimpsestu.

¹² Napr. Sokolowski, Giraud, Jolowicz a Gravina. Uvedené rozlišovacie kritérium oboch škôl budeme podrobnejšie analyzovať v ďalšej časti.

šesť mesiacov odišiel do ústrania a venoval sa písaniu kníh. Aj preto nám zanechal štyristo zväzkov. Väčšina z nich sa často berie do rúk. Títo dvaja po prvý raz vytvorili čosi ako rozličné školy (smery). Lebo Ateius Capito zotrúval na tom, čo sa naučil, ale Labeo s výnimočným nadaním a dôverou k svojmu vzdelaniu, pretože sa venoval aj iným vedným odborom, začal zavádzať mnohé novoty“.

§ 48 „A tak po Ateiovi Capitonovi nastúpil MASSURIUS SABINUS a po Labeonovi NERVA, ktorí tieto protiklady ešte zosilnili. Tento Nerva bol tiež dôverným priateľom cisára, Sabinus sa dostal do jazdeckého stavu a ako prvý (z tohto stavu) verejne vydal dobrovzdanie (...)“.

§ 51 „Jeho nasledovníkom (po Sabinovi) bol GAIUS CASSIUS LONGINUS, syn Tuberonovej dcéry (...)“.

§ 52 „(...) po Nervovi nasledoval PROCULUS. V tom istom čase žil aj NERVA syn a okrem toho aj druhý LONGINUS z jazdeckého stavu, ktorý sa neskôr dostal až na pretúru. Ale Proculova vážnosť bola väčšia, lebo mal tiež najväčší vplyv. A jedni boli nazvaní CASSIÁNI a druhí PROCULIÁNI, pôvod pochádzal od Capitona a Labeona“.

§ 53 „Po Cassiovi nasledoval CAELIUS SABINUS, ktorý mal za Vespasiana najväčší vplyv. Po Proculovi PEGASUS, ktorý bol za Vespasiana mestským prefektom. Po Caeliovi Sabinovi PRISCUS IAVOLENUS, po Pegasovi CELSUS. Po otcovi Celsovi nasledoval CELSUS SYN a PRISCUS NERATIUS, ktorí boli obidvaja konzulmi (...) Po Iavolenovi Priscovi nasledoval ABURNIUS VALENS a TUSCIANUS, a tiež SALVIUS IULIANUS“.

Z uvedeného právneho textu vyplývajú nasledovné poznatky. Medzi Labeom a Capitom prevládal antagonizmus. Labeo s výnimočným nadaním a dôverou k svojmu vzdelaniu sa podujal obnovovať tradičné právne inštitúty („začal zavádzať mnohé novoty“ - § 47), zatiaľ čo Capito im zostával verný („zotrúval na tom, čo sa naučil“ - § 47). Počiatočné názorové rozdiely medzi týmito právnikmi sa časom ešte viac prehĺbili najmä zásluhou ich nástupcov, a to hlavne zásluhou Massuria Sabina a Nervu (§ 48). Po nich veľká časť vážených rímskych právnikov sa priklonila buď k jednej alebo k druhej škole a preto jedna škola niesla pomenovanie sabiniáni alebo cassiáni, kým druhá prokuliáni (§ 52).¹³ Pričom označenia týchto škôl neboli odvodené od mien ich

¹³ Niektorí autori polemizujú o tom, či zástancov smeru pomenovanom po Prokulovi je vhodnejšie nazývať termínom „*proculiani*“ alebo „*proculeiani*“. Väčšina predošlých, ale aj súčasných romanistov uprednostňuje výraz „*proculiani*“. Na túto tému porovnaj BAVIERA, G.: *Sul nome dei Proculiani e dei Sabiniani*. Palermo, 1909, s. 112-120; BAVIERA, G.: *Le due scuole dei giureconsulti romani*. Roma : L'ERMA di Bretschneider, 1970, s. 7-37; BLAHO, P.: Rímske právo súkromné. In *Dejiny a kultúra antického Grécka a Ríma*. Bratislava : TYPY - VEDA, 2006, s. 445-446; ARANGIO-RUIZ, V.: *Storia del diritto romano*, Napoli : Ed. Eugenio Jovene,

zakladateľov, ale od mien ich hlavných predstaviteľov, t. j. sabiniánska právna škola dostala názov podľa Massuria Sabina alebo jeho nástupcu Gaia Cassia Longína, kým prokuliánska právna škola prijala pomenovanie podľa Procula (§ 52).¹⁴ Z textu tiež v istom zmysle vyplýva, že sabiniánski právnici boli zameraní konzervatívne, kým tí prokuliánski mali skôr inovatívne tendencie. Na základe Sexta Pompónia môžeme rozdeliť členov jednotlivých škôl nasledovne.

Sabiniáni

C. Aetius Capito (†22 n. l.), **Massurius Sabinus** (literárne bol činný v čase panovania cisárov Tibéria a Nera), **C. Cassius Longinus** (†69/70 n. l.) a **Caelius Sabinus** (v r. 69 bol *consul suffecti*), **Javolenus Priscus** (žil na prelome 1. a 2. stor.), **Salvius Julianus** (zomrel pred rokom 169, posledná hlava sabiniánskej školy), **Aburnius Valens** (nar. okolo r. 100), **Tuscanus** (pôsobil v prvej polovici 2. stor. a bol hlavou sabiniánov pred Juliánom).

Prokuliáni

M. Antistius Labeo (zomrel medzi rokmi 10 a 22 n. l.), **Nerva otec** (†33 n. l.), **Proculus** (*consul* v r. 37 n. l., zomrel asi v r. 50), **Nerva syn**, **Longinus** (Prokulov a Cassiov vrstovník), **Pegasus** (*praefectus urbi* za Vespasiana a Domiciana), **Celsus otec** (Pegasov nástupca), **Celsus syn** (pôsobil v 2. stor.), **Neratius Priscus** (súčasník Celsa mladšieho, s ktorým spoločne viedol prokuliánsku školu).

2. Stručný prehľad vývoja skúmanej problematiky

Informácie, ktoré obsahuje pomponiánsky fragment (D. 1, 2, 2, 47 a nasl.), boli pre právnych romanistov pôsobiacich v 19. storočí celkom dôveryhodné. Aj Heinrich Eduard Dirksen (1790-1868, ktorý ako prvý venoval predmetnej problematike monografické dielo) nespochybnil

---

1957, s. 281; ROBY, H. J.: *Roman Private Law in the Times of Cicero and the Antonine*, vol. I. New Jersey : Union, 2000, s. 15; KUNKEL, W.: *Römische Rechtsgeschichte*. Köln- Graz : Böhlau, 1967, s. 112; BUCKLAND, W. W.: *A Manual of Roman Private Law*, Cambridge : University press, 1928, s. 16.

¹⁴ Porovnaj GUARINO, A.: *Diritto privato romano*. 12. vyd. Napoli : Jovene, 2001, s. 108; GUARINO, A.: Salvius Iulianus. Profilo bibliografico. In *Labeo* 10(1964) s. 364-426; GUARINO, A.: Alla ricerca di Salvio Giuliano. In *Labeo* 5(1959) s. 67-78. Guarino taktiež dáva do pozornosti, že divergencie medzi školami poľavili v čase medzi Hadriánom (117-138) a Antonínom Piom (138-161), a to zásluhou silnej osobnosti právnika Salvia Juliána, ktorý sám o sebe vyhlásil, že bol poslednou hlavou sabiniánov.

exaktnosť toho, čo Pomponius uvádza ako základ kontroverzií.¹⁵ Podľa Dirksena základom samotných kontroverzií bola **rozdielna metóda štúdia práva**, ktorá bola použitá pri riešení skúmaných prípadov.¹⁶

Pred zverejnením Dirksenovej monografie (alebo vo všeobecnosti povedané pred objavením veronského rukopisu) právní romanisti podporovali svoje hypotézy týkajúce sa rozlišovacieho kritéria skúmaných škôl ich **rozdielnou filozofickou orientáciou**.

Po Dirksenovi prišli ďalší romanisti, ktorí rozlišovacie kritérium oboch škôl nevideli v obrane rozdielných metodologických smerovaní pri tvorbe práva, ale vôbec v **odlišnosti ich základných postojov**: t. j. prokuliáni raz boli progresistami a inokedy zas konzervatívcami, a sabiniani naopak. Taliansky právny romanista Falchi vysvetľuje zavedenie takéhoto kritéria tým, že pozornosť dotknutých romanistov sa zúžila z celku len na 47. paragraf pomponiánskeho fragmentu, kde sa hovorí o Capítovi a Labeovi¹⁷ a kde odlišnosť medzi Capítom a Labeom (čo vyplýva aj z neprávnych prameňov) mohla mať aj **politické zafarbenie**.

Nechýbajú ani takí romanisti, ako napr. Bremer, Pernice a Baviera, ktorí antagonizmus medzi prokuliánskou a sabinianiánskou školou (predovšetkým medzi Capítom a Labeom) zasadili do rámca **príležitostných a osobných protikladov**,¹⁸ a to v závislosti na ich príslušnosti k dvom odlišným vyučovacím smerom. Ide o skeptické videnie problematiky.

V poslednom období sa viacerí autori (ako napr. Falchi, Stein, Liebs, Scacchetti a Herberger) opäť priklonili k názoru spomínaného Dirksena a na kritérium odlišnosti škôl nazerajú hlavne z pohľadu rozdielných metodologických a technických prístupov, ktoré príslušníci týchto škôl aplikovali pri riešení určitých právnych prípadov.¹⁹

---

¹⁵ DIRKSEN, H. E.: *Beiträge zur Kunde des römischen Rechts I., Abhandlung: Über die Schulen der römischen Juristen*, Leipzig : Hinrichs, 1825, s 4 a nasl.

¹⁶ Ibidem s. 46, s. 126.

¹⁷ Porovnaj FALCHI, G. L.: *Le controversie tra sabiniani e proculiani*. Milano : Giuffrè ed., 1981, s. 8.

¹⁸ Porovnaj BREMER, F. P.: *Die Rechtslehrer und Rechtsschulen im römischen Kaiserreich*, Berlin : Guttentag, 1868, s. 69; PERNICE, A.: *Marcus Antistius Labeo. Das römische Privatrecht im ersten Jahrhundert der Kaiserzeit, Band I*. Halle : Waisenhauses & Max Niemeyer, 1873, 81 s.; BAVIERA, G.: *Le due scuole...* s. 10.

¹⁹ STEIN, P.: Sabino contra Labeone: due tipi di pensiero giuridico romano. In *BIDR* 19 (1977) s. 55-67; STEIN, P.: The two schools of jurists in the early Roman Principate. In *Cambridge Law Journal* 31(1972) s. 8-31; LIEBS, D.: Rechtsschulen und Rechtsunterricht im Prinzipat. In *ANRW* II/15(1976) 197-286; FALCHI, G. L.: *Le controversie tra sabiniani e proculiani...* s. 35-38; HERBERGER, M.: *Dogmatik. Zur Geschichte von Begriff und Methode in Medizin und Jurisprudenz*. Frankfurt am Main : Klostermann, 1984, s. 116-120.

Pravdou však ostáva to, čo sme uviedli na začiatku. Rozdielnosti medzi oboma školami sú do istej miery zahalené tajomstvom, lebo žiadna z uvedených teórií, ktoré sa pokúšali o jednoznačnú identifikáciu spomenutých právnických škôl, nemusí byť definitívna.²⁰

3. Tézy založené na kritériu filozofickej povahy

Asi najstaršia a podľa nášho názoru veľmi málo známa téza z tejto oblasti pochádza od Gravinu (+1718), podľa ktorého príslušníci oboch škôl boli ovplyvnení gréckym stoicizmom, pričom proculiánski právnici lepšie využívali dialektiku, stoické logické uvažovanie. Gravina uvedenú hypotézu demonštroval prostredníctvom analýzy niektorých známych kontroverzií (ako napr. „*specificatio*“ alebo nadobudnutie veku dospelosti)²¹. Oveľa neskôr Giraud (+1881) potvrdil Gravinovu tézu.²²

²⁰ Na uvedenú tému taktiež porovnaj SCARANO USSANI, V.: *Empiria e dogmi. La scuola proculiana fra Nervo a Adriano*. Torino : Giappichelli, 1990, s. 88.

²¹ „Nec parum auxit haec dissidia Stoicorum philosophandi genus: cui sese Proculiani magis obstrinxerant. Quamobrem illi multas juris controversias ejus scholae severitate definierunt: cum Julianus, qui ex altera familia erat, subtilitates illas juris, atque nimiam scrupolositatem intrepide contemserit. Consuetudine igitur Stoicorum Proculiani maxime occupabantur in dialecticis; quarum Labeo peritissimum habebatur; plurimumque laborabat in regulis conjunctionum, et distinctionum pertexendis, ordinandisque verborum nexibus. Igitur illi doctrina imbuti Stoicorum, ex eorundem sententia saepe pronunciabant. Quamobrem in ea quaestione artifex ne sit speciei dominus, an qui materiae dominium habet: Proculiani pro artifice stabant: quia ex doctrina Stoicorum acceperant, res non tam materiae, quam formae, atque adeo ipsius conditori esse adjudicandas; cum id, quod sunt res, a forma ducant, ne qua materia prorsus est iners. Pubertatem a decimo quarto aetatis anno Proculiani auspicabantur, perinde atque Stoici, qui eam potissimum aptam nuptiis aetatem aestimabant. Licebat per Stoicos angorem animi effugere voluntaria morte, quod et Seneca saepenumero praedicat; et Zeno ipse proprio sanxit exemplo: licuit etiam et per Proculianos: siquidem Neratius, qui ea ex familia erat, lugeri vetat eum, qui sceleris conscientia mortem sibi conscivit; non qui taedio vitae. Idque Adrianus, et Antonius Pius adprobarunt. Proportionem Stoici arithmetica sequebantur: cum omnia peccata putarent aequalia, aequales virtutes, neque de sapientibus alterum alteri sapientia praestare arbitrantur (ut enim nec vero quid verius; neque falso quid falsius: ita nullus error, aut crimen alio erat eorum sententia majus) eandemque proportionem amplexos esse Proculianos ostendit *lex vicesima tertia C. de legatis*. Nec mirum, quia Trebatius Labeonis Doctor, a quo Proculiani, crimina omnia exaequabat, nam teste Ulpiano. Trebatius putabat eum, qui aurem tangeret alicujus, totum attingisse corpus; et qui dolium aperiret, indeque parum vini auferret, non tantum ejus, quod abstulit furem esse; verum etiam totius: quod Stoicam doctrinam sapit. Quid de Castratorum a Spadonibus differentia? Castratos Proculiani morbosos existimarunt, auctoritate Stoicorum, et Cynicorum, quos Lucianus ait rejecisse Castratos inter imperfectos. Ideo, si emtor ignorasset, Castratum hominem ab se emtum, Labeo Proculianorum princeps redhibendum censuit, quasi morbo affectum. Sed jam ad singulos, et celebriores Jurisconsultos veniamus ac prius certa jurisprudentiae genera percurramus“: GRAVINA, G.: *De ortu et progressu juris civilis*. Napoli : Bulifon, 1701, s. 38-39.

²² Porovnaj GIRAUD, M. CH.: *Histoire du droit romain*, Paris : Aubin ed., 1847, 180 s.

Neskorší autori (ako napr. Sokolowski²³ alebo Jolowicz²⁴) neuvádzali, že by príslušníci oboch škôl boli stoici, ale domnievali sa, že prokuliáni boli viac ovplyvnení aristotelovsko-peripatickou filozofiou (dôraz na formálnu stránku podstaty veci), kým sabiniáni tou stoickou (dôraz na hmotnú stránku podstaty veci). Tézy založené na rozdielnej filozofickej orientácii predmetných škôl väčšina súčasných právnych romanistov považuje za prekonané,²⁵ a to z viacerých dôvodov. Uvedené tézy ozrejmuju len určitý počet kontroverzií a preto nemôžu byť pevným základom všeobecného rozlišovacieho kritéria oboch škôl. Ďalej nezdá sa pravdepodobné, že by rímski klasickí právnici používali na riešenie právnych problémov len filozofické argumenty. Rovnako ostáva neistá aj miera vplyvu stoickej filozofie na rímsku právnu vedu a bolo by nezodpovedné v tomto ohľade jej dopad preceňovať.²⁶

Originálnu teóriu predstavil Okko Behrends, podľa ktorého kontrapozícia medzi prokuliánmi a sabiniánmi siahala až do 2. storočia pred n. l., t. j. do obdobia rímskej republiky. V tomto čase bola rímska jurisprudencia ovplyvnená stoickým právom prírody a zvykla sa nazývať jurisprudencia *veteres* (starých - republikánskych - rímskych právnikov). Podľa Behrendsa Quintus Mucius Scaevola²⁷ bol posledným najvýznamnejším *veteres*. V 80 rokoch prvého storočia pred n. l. boli *veteres* nahradení novou skupinou právnikov, ktorí sa inšpirovali pozitívizmom skeptickej akadémie. Ústrednou postavou tohto nového systému bol Servius Sulpicius Rufus.²⁸ Začiatkom principátu sa tento nový *genus consultorum* zmenil na právnickú školu prokuliánov. Behrends tvrdil, že ich formalistická a pozitivistická povaha bola napádaná Sabínom, ktorý sa čiastočne opieral o starý systém *veteres*.²⁹ Ani Behrendsova teória nenašla podporu u právnych romanistov, lebo nikde

²³ SOKOLOWSKI, P.: Die Lehre von der Spezifikation. In ZSS 17(1896) s. 252 a nasl.

²⁴ JOLOWICZ, H. F. - NICHOLAS, B.: *Historical Introduction to the Study of Roman Law*. 3rd ed., Cambridge : University Press, 1972, s. 378.

²⁵ Napr. Söllner na uvedenú tému hovorí: „Über den Unterschied der beiden Rechtsschulen und den Grund ihrer Entstehung lassen sich ebenfalls keine eindeutigen Aussagen machen. Die Differenzen zwischen den beiden Rechtsschulen bestanden nicht im Grundsätzlichen, sondern in einzelnen juristisch-technischen Fragen (...). Versuche, den Grund des Schullegegensatzes im Politischen oder Philophischen nachzuweisen, sind wenig überzeugend geblieben“. SÖLLNER, A.: *Römische Rechtsgeschichte: eine Einführung*. Freiburg : Rombach, 1971, s. 135.

²⁶ LEESEN, T. G.: *Gaius Meets Cicero...* s. 7; VANDER WAERDT, P.: Philosophical Influence on Roman Jurisprudence? The Case of Stoicism and Natural Law. In *ANRW* IV/36 (1990) s. 4851-4900.

²⁷ Pôsobil začiatkom prvého storočia pred n. l. V roku 82 pred n. l. bol zavraždený.

²⁸ Hlavný predstaviteľ republikánskej právnej vedy. Zomrel v r. 43 pred n. l.

²⁹ BEHREND, O.: *Die Fraus Legis. Zum Gegensatz von Wortlaut- und Sinngeltung in der römischen Gesetzesinterpretation*. Göttingen : O. Schwartz, 1982, 118 s.

nie je uvedené, že Q. Mucius Scaevola bol predchodcom sabiniánskej školy a Servius Sulpicius Rufus zas predchodcom prokuliánskej školy.

4. Tézzy založené na kritériu sociálnej povahy: novátori verzus konzervatívci

Niektorí vedci (ako napr. Voigt,³⁰ Kodrebski,³¹ Hugo,³² Riccobono³³ a Pacchioni³⁴) označovali sabiniánsky smer ako konzervatívny a prokuliánsky za progresívny. Naproti tomu iní romanisti (ako napr. Karlowa³⁵ a Falchi³⁶) zas kvalifikovali sabiniánsky prúd za progresívny a prokuliánsky za konzervatívny.

Autori označujúci **sabiniánov za konzervatívcov a prokuliánov za novátorov** vychádzali z výkladu pomponiánskeho fragmentu (D. 1, 2, 2, 47), v ktorom sa píše, že „*Ateius Capito zotrval na tom, čo sa naučil, ale Labeo (...) začal zavádzať mnohé novoty*“. Nemecký autor Voigt pri analýze určitých kontroverzií spozoroval, že antagonizmus medzi oboma školami vyplýva aj z kontrastu medzi „*rigor iuris*“ na jednej strane a „*aequitas*“ na strane druhej. Inými slovami povedané, sabiniánski právnici dávali dôraz na „*verbi ratio*“ a prokuliánski právnici zas na „*voluntas ratio*“. Podľa Voigta prokuliáni boli senzibilnejší na požiadavky spravodlivosti (*aequitas*) a preto voľnejšie vykladali skutkové podstaty prípadov a dávali dôraz na vôľu (*voluntas*) subjektov.

Voigtova téza (podľa, ktorej prokuliáni boli inovátormi a sabiniáni konzervatívcami) má dve slabiny, na ktoré je potrebné upozorniť. Predovšetkým antagonizmus medzi Capitom (ako tradičným právnikom zotravajúcim na tom, čo sa naučil) a Labeom (ako inovatívnym právnikom zavádzajúcim mnohé novoty) podľa Pomp. D. 1, 2, 2, 47 ešte nevyhnutne nenaznačuje, že: a) nástupcovia Capita patriaci do sabiniánskej školy pristupovali k riešeniu všetkých právnych problémov podobným spôsobom; b) nasledovníci Labea vždy pristupovali k právnym otázkam

³⁰ VOIGT, M.: *Römische Rechtsgeschichte*, Zweiter Band, Stuttgart : J. G. GOTA'SCHE BUCHHANDLUNG NACHFOLGER, 1899, s. 222-241.

³¹ KODREBSKI, J.: *Sabinianie i prokulianie szkoły prawa w Rzymie wczesnego cesarstwa*. Łódź, 1974, s. 173-192.

³² HUGO, G.: *Lehrbuch der Geschichte des römischen Rechts bis auf Justinian*. Berlin : Mylius, 1832, s. 764 s.

³³ RICCOBONO, S.: *Lineamenti della storia delle fonti e del diritto romano: compendio dei corsi di storia e d'esegesi del diritto romano*, Milano : Giuffrè, 1949, s. 68.

³⁴ PACCHIONI, G.: *Corso di diritto romano, la costituzione e le fonti del diritto, vol. I*. Innsbruck : Wagner, 1905, s. 303.

³⁵ KARLOWA, O.: *Römische Rechtsgeschichte I*. Leipzig : Veit & Comp., 1885, s. 663 a nasl.

³⁶ FALCHI, G. L.: *Le controversie ...* s. 17.

rovnako. Po druhé Voigtova teória o antitíze medzi dôrazom sabiniánov na „*verba*“ a „*rigor iuris*“ na jednej strane a dôrazom prokuliánov na „*voluntas*“ a „*aequitas*“ na strane druhej nemá automaticky vzťah s konzervatívnym alebo progresívnym právnym myslením.

Rovnako poľský romanista Kodrebski považoval sabiniánsku školu za konzervatívnu a prokuliánsku za progresívnu. Podľa jeho názoru išlo predovšetkým o dve vzdelávacie inštitúcie s novým, produktívnym a od cisárskej moci nezávislým vzdelávacím systémom, ktorý nahradil starý republikánsky spôsob právneho vzdelávania. Podľa nášho názoru slabou stránkou uvedenej teórie je skutočnosť, že Kodrebski sa vyjadril o povahe oboch škôl bez toho, aby ich prepojil s analýzou konkrétnych kontroverzií.

Teraz obráťme pozornosť na teóriu nemeckého právnika Otta Karlowu, ktorý, hoci študoval tie isté texty ako Voigt, predsa prišiel k opačným záverom. Podľa jeho mienky boli **prokuliáni konzervatívni** a **sabiniáni progresívni**. Karlowa podstatu kontroverzií videl v rozdielnom základnom smerovaní oboch škôl. Podľa neho prokuliáni boli verní starorepublikánskym rímskym názorom („*altrepublikanische*“ a „*römische Anschauungen*“), kým sabiniáni brali viac do úvahy cudzinecké pohľady („*peregrinische Anschauungen*“).³⁷ Bonfante nadviazal na myšlienky Otta Karlowu a prokuliánov nazval stúpenkami *ius civile*, kým sabiniánov *ius gentium*.³⁸

Ďalším významným predstaviteľom vyššie uvedeného smeru bol taliansky vedec Gian Luigi Falchi (†2012), ktorý navyše tvrdil, že prokuliáni a sabiniáni sa pridržali aj rozdielných pohľadov na právnú metodológiu. Falchi síce dal do pozornosti slová pomponiánskeho fragmentu (že „*Labeo začal zavádzať mnohé novoty*“), ale podľa Falchiho inovovať neznamená nevyhnutne odmietat' tradičné rímske hodnoty. Namiesto toho to môže znamenať „prispôbiť tradičný systém civilného práva zdedený od veteres“. Falchi bol presvedčený, že Labeo dokázal prispôbiť tradičný systém *ius civile* novým situáciám vlastným novej dobe. Týmto spôsobom Labeo zaviedol novoty, avšak v skutočnosti prispôbil tradičný systém *ius civile* prostredníctvom analógie. A preto podľa Falchiho bol Labeo konzervatívny. Ďalej podľa Falchiho sabiniánska škola nebola v skutku založená Capitom, lebo on „*zotrval na tom, čo sa naučil*“ (D. 1, 2, 2, 47), ale Massuriom Sabinom, ktorý si taktiež musel všimnúť, že tradičný systém *ius civile* bol už dlhší čas neprimeraný. Avšak Sabinus namiesto prispôbovania starého existujúceho systému civilného práva preferoval vybudovanie nového, kto-

³⁷ KARLOWA, O.: *Römische Rechtsgeschichte* ... s. 665.

³⁸ BONFANTE, P.: *Storia del diritto romano I*. Milano : Giuffrè, 1959, s. 262.

rý by bol nezávislý na tradičných republikánskych inštitútoch. Takýto nový systém kládol dôraz na „*voluntas*“ strán. Pozitívom Falchiho teórie je, že ju ilustroval na viacerých kontroverziách týkajúcich sa nadobudnutia vlastníckeho práva, pri ktorých prokuliáni postupovali podľa tradičnej metódy (vlastníctvo sa nadobúda jednostranným úkonom na základe právneho titulu), kým sabiniáni konštatovali, že pre nadobudnutie vlastníckeho práva k veci je dôležitý obojstranný vzťah (t. j. prejav vôle aj predchádzajúceho vlastníka veci).³⁹

5. Metodologické vysvetlenie kontroverzií

Prvým autorom, ktorý kontroverzie medzi sabiniánskou a prokuliánskou školou vysvetľoval z pohľadu ich rozdielnej právnej metódy, ktorú požívali pri vypracovávaní a zdokonaľovaní inštitútov civilného práva, bol už spomenutý nemecký právnik Heinrich Eduard Dirksen (†1868).⁴⁰ Na jeho teóriu naviazali ďalší ako Johannes Emil Kuntze⁴¹, Peter Stein,⁴² Detlef Liebs,⁴³ Maximilian Herberger,⁴⁴ Maria Grazia Scacchetti,⁴⁵ Gian Luigi Falchi a iní.

Naviac, Stein (v súlade so Schanzom⁴⁶ a Bettim⁴⁷) považoval rozdiel medzi prokuliánskou a sabiniánskou metódou za odraz delenia gréckych gramatikov na analogistov a anomalistov. Kým prví verili, že jazyk je prirodzene a systematicky riadený všeobecnými zásadami, tí druhí zdôrazňovali, že jazyk je produktom používania a praxe, a nemô-

³⁹ FALCHI, G. L.: *Le controversie* ... s. 21.

⁴⁰ DIRKSEN, H. E.: *Beiträge zur Kunde des römischen Rechts I., Abhandlung: Über die Schulen der römischen Juristen*, Leipzig : Hinrichs, 1825, 334 s.

⁴¹ KUNTZE, J. E.: *Excursus über römisches Recht. Hilfsbuch für academische Privatstudien im Gebiet der Institutionen sowie der äusseren und inneren Rechtsgeschichte*. Leipzig : J. C. Hinriches'sche Buchhandlung, 1880, s. 267-281.

⁴² STEIN, P.: Sabino contra Labeone: due tipi di pensiero giuridico romano. In *BIDR* 19/80 (1977) s. 55-67; STEIN, P.: The two schools of jurists in the early Roman Principate. In *Cambridge Law Journal* 31(1972) s. 8-31; STEIN, P.: Interpretation and Legal Reasoning. In *Chicago-Kent Law Review* 70 (1995) s. 1539-1556; STEIN, P.: I giuristi e le scuole. In *Ius controversum e auctoritas principis. Giuristi, principe e diritto nel primo impero*. Napoli : Edizioni scientifiche italiane, 2003, s. 337.

⁴³ LIEBS, D.: Rechtsschulen und Rechtsunterricht im Prinzipat. In *ANRW* II/15(1976) s. 197-286.

⁴⁴ HERBERGER, M.: *Dogmatik. Zur Geschichte von Begriff und Methode in Medizin und Jurisprudenz*. Frankfurt am Main : Klostermann, 1984, s. 116-120.

⁴⁵ SCACCHETTI, M. G.: Note sulle differenze di metodo fra sabiniani e proculiani. In *Studi in onore di Arnaldo Biscardi*. Milano : La Coliardica, 1984, s. 369-404.

⁴⁶ SCHANZ, M.: Die Analogisten und Anomalisten im römischen Recht. In *Philologus: Zeitschrift für Antike Literatur Und Ihre Rezeption* 42 (2): s. 309 a nasl.

⁴⁷ BETTI, E.: Sul valore dogmatico della categoria „*contrahere*“ in giuristi Proculiani e Sabiniani: Con contributi alla teoria classica del negozio giuridico dell' „*actio praescriptis verbis*“ e della „*condictio incerti*“. In *BIDR* (1915) s. 4 a nasl.

že byť zachytený súborom pravidiel. V tomto zmysle boli prokuliáni považovaní za **analogistov** a sabiniáni za **anomalistov**. To znamená, že prokuliáni vytvárali systém *ius civile* tým spôsobom, že analogicky rozširovali rozsah starých inštitútov o nové skutkové podstaty. Naproti tomu sabiniáni sa pokúšali tvoriť systém súkromného práva tak, že podrobne skúmali dôvody rozdielnosti medzi jednotlivými prípadmi (skutkovými podstatami).

Hoci Steinova, Schanzova a Bettiho teória bola viacerými autormi kritizovaná (hlave preto, že nemá veľkú oporu v prameňoch),⁴⁸ podľa nášho názoru je správna pokiaľ ide o prokuliánov a čiastočne pravdepodobná pokiaľ ide o sabiniánov. Stein mal rozhodne pravdu v tom, že analógia zohrala v rímskom práve významnú úlohu, avšak aj sabiniánski právnici používali analógiu na odôvodnenie ich rozhodnutí.

6. Politické vysvetlenie kontroverzií

Teória, podľa ktorej prokuliáni boli odporcami cisárstva (alebo boli na ňom nezávislí) a sabiniáni zas jeho podporovateľmi bola propagovaná už Heinecciusom⁴⁹ a Mascowom.⁵⁰ Jej základom evidentne nie je len pomponiánsky fragment, ktorý sa v tomto ohľade obmedzil len na správy o protikladoch medzi Labeom a Capitom pri štúdiu práva a tiež na správy neprávnej povahy týkajúce sa života zakladateľov škôl.⁵¹ Isté je, že Labeo bol hrdým odporcom cisárstva a Capito zas jeho podporovateľom. Avšak vôbec nie je isté, či rovnaké politické smerovanie mali aj nasledovníci zakladateľov týchto škôl. Z pomponiánskeho fragmentu vyplýva, že Nervus a Pegasus (obaja prokuliáni) mali dobré vzťahy s cisárskym režimom: „*Nerva bol tiež dôverným priateľom cisára* - (§ 48) a „*PEGASUS, bol za Vespasiana mestským prefektom*“ - (§ 53). Z rovnakého prameňa sa dozvedáme, že sabinián Cassius Longinus bol cisárom Nerom vyhostený na Sardíniu – (§ 52). Okrem toho teórie týkajúce sa politickej orientácie sabiniánov a prokuliánov nevysvetľujú povahu právnych kontroverzií medzi školami, lebo kontroverzie sa dotýkali súkromnoprávnej oblasti a pre politickú moc neboli až tak relevantné.

V roku 1962 publikoval britský právnik Anthony Maurice Honoré články, v ktorých sa pokúsil vysvetliť rozdiel medzi sabiniánskou

⁴⁸ Napr. Leesen (LEESEN, T. G.: *Gaius Meets Cicero...* s. 13-14) alebo Bekker (BEKKER, E. I.: *Aus den Grenzmarken der geschichtlichen Rechtswissenschaft.* In ZSS 6 (1985) s. 75-77.

⁴⁹ HEINECCIUS, J. G.: *Historia iuris civilis Romani ac Germanici*, Halle, 1733, I. § 195.

⁵⁰ MASCOVIUS, G.: *De sectis Sabinianorum et Proculianorum in Iure Civili Diatriba*, Lipsiae : apud J. Schuster, 1728, cap. I., § 2.

⁵¹ BAVIERA, G.: *Le due scuole dei giureconsulti romani ...* s. 10, 12.

a prokuliánskou školou v súvislosti s politickou a právnou orientáciou ich zakladateľov. Kým Labeo bol progresívny a inovatívny v právnej oblasti, v politickej rovine bol konzervatívny. Podľa Honorého právna tradícia pochádzajúca od Labea ostala v prokuliánskej škole zachovaná, ale politický postoj uvedenej školy bol už procisársky. Prokuliáni nasledovali Labea v tom zmysle, že hodnota spravodlivosti bola pre nich riadiacim princípom v právnych otázkach, a to ich prirodzene viedlo k podpore silnej a centrálnej vlády so široko uvažujúcou administratívou. Uvedené skutočnosti Honoré ilustroval na textoch Ner. D. 6, 2, 17⁵² a Ulp. D. 47, 4, 1, 1⁵³. Na druhej strane Honoré považoval sabiniánsku tradíciu za konzervatívnu, racionálnu a republikánsku. V právnej doktríne bol pre sabiniánov rozum vodiacim konceptom (porovnaj Gai. D. 41, 17, 7; Jav. D. 45, 1, 108).⁵⁴ Podľa nášho názoru teória uvedeného romanistu je zaujímavá, avšak málo presvedčivá, lebo jej chýba pevnejšie spojenie s analýzou predmetných kontroverzií.

Na záver tejto časti je potrebné konštatovať, že z analýz skúmaných kontroverzií, ktoré sa dotýkali súkromnoprávnej problematiky, nemožno s istotou vyvodit' aké politické orientácie mali sabiniánska a prokuliánska škola.

7. Tézy skeptickej povahy negujúce existenciu jedného jednoznačného rozlišovacieho kritéria

Teória (podľa ktorej medzi sabiniánskou a prokuliánskou školou neexistovalo jedno jednoznačné rozlišovacie kritérium, pomocou ktorého by sa mohla identifikovať základná orientácia oboch škôl), bola

⁵² „Publiciánska žaloba sa nezaviedla preto, aby sa vec odňala vlastníkovi - dôkazom toho je po prvé slušnosť (aequitas), po druhé námietka „ak táto vec držiteľovi nepatrí“ – ale aby ten, kto vec dobromyseľne kúpil a z toho právoplatného dôvodu nadobudol držbu, ju skôr mal ako ktokoľvek iný okrem vlastníka, ak tento vec drží“ (Ner. D. 6, 2, 17).

⁵³ „Avšak táto žaloba, ako napísal Labeo, sa skôr zakladá na prirodzenej spravodlivosti, než na spravodlivosti občianskej, lebo v tomto prípade chýba žaloba civilného práva. Avšak prirodzená spravodlivosť vyžaduje, aby nebol beztrestný ten, kto by jednal odvážnejšie, a to kvôli nádeji, že nebude potrestaný ani otrok, pretože má byť zakrátko prepustený na slobodu, ani že nebude potrestaný ako prepustenec, pretože sa dopustil krádeže veci, ktorá pochádza z dedičstva, teda (z majetku) svojho pána. (Jeho) pán alebo pani nebudú mať proti nemu žalobu z krádeže, napriek tomu že bude neskôr prepustený na slobodu alebo bude scudzený, pokiaľ by nakoniec nenakladal s vecou s úmyslom ju ukradnúť. A z tohto dôvodu sa prétor domnieva, že má byť trestaná rafinovanosť a hanebnosť tých, ktorí vyplienia dedičstvo, a to pomocou žaloby na dvojnásobok“ (Ulp. D. 47, 4, 1, 1).

⁵⁴ Porovnaj HONORÉ, A. M.: *Gaius*, Oxford : At the Clarendon Press, 1962, 183 s.; HONORÉ, A. M.: *Proculus*. In *Tijdschrift voor Rechtsgeschiedenis*. Revue d'Histoire du Droit 30 (1962) s. 472-497.

najskôr predstavená Eduardom Schraderom⁵⁵ a Franzom Bremerom,⁵⁶ neskôr v rozvinutejšej podobe Alfredom Pernicom, Jánom Bavierom a inými.⁵⁷

Baviera uvedenej problematike venoval monografiu, ktorú viacerí romanisti považovali v tomto ohľade za podstatnú. Bol to Pernice a po ňom aj Baviera, ktorí popreli vierohodnosť pomponiánskeho fragmentu, a pôvod kontroverzií medzi sabiniánskou a prokuliánskou školou časovo zaradili do neskoršieho obdobia, t. j. do času, keď právne vzdelanie bolo „oficiálne regulované“.⁵⁸ Inými slovami povedané, Pernice a Baviera nepokladali za dôležitú informáciu o počiatkoch, osobnom a politickom antagonizme medzi Labeom a Capitom, ale tvrdili, že obe právnické školy sa zrodili až momentom ich oficiálnej regulácie.⁵⁹ Baviera navyše doplnil, že školy neboli vedeckými kruhmi,⁶⁰ ale vyučujúcimi inštitúciami zabezpečujúcimi právnú výučbu na osobitných a verejných miestach tzv. „*stationes*“.⁶¹ Výučba, ktorá do toho času bola záležitosťou súkromnou, prostredníctvom *stationes* nadobudla oficiálny a verejný charakter. Verejná a úradná povaha *stationes* bola zvýraznená účinkovaním významných právnikov, ktorým cisár udelil právo verejne dávať dobrozdania v jeho mene (tzv. *ius respondendi*). Tiberius udelil *ius respondendi* Massuriovovi Sabinovi a pravdepodobne aj Nervovi. Okolo takýchto významných právnikov sa zhromažďovalo množstvo študentov. Preto podľa Baviera kontroverzie medzi školami sa nezakladali na ich rozdielnych metodologických, filozofických či politických postojoch, ale na skutočnosti, že rešpektovaní právnici patrili k dvom odlišným *stationes*, ktoré si navzájom konkurovali. Zaznamenané právne spory boli v podstate odlišnými názormi dôleži-

⁵⁵ SCHRADER, E.: *Gai Institutionum libri IV*. Heidelberg : Jahrbücher, 1823, num. 60-64.

⁵⁶ BREMER, F. P.: *Die Rechtslehrer und Rechtsschulen* ... s. 68.

⁵⁷ PERNICE, A.: *Marcus Antistius Labeo* ... s. 34; BAVIERA, G.: *Le due scuole dei giureconsulti* ... s. 15 a nasl.; GUARINO, A.: *Storia del diritto romano* ... s. 458-460; JOLOWICZ, H. F.: *Historical Introduction to the Study of Roman Law* ... s. 379-380.

⁵⁸ PERNICE, A.: *Marcus Antistius Labeo* ... s. 34.

⁵⁹ Giovanni Pacchioni dal túto tézu do súvisu s neprávnyimi prameňmi: GELLIUS, *Noctes Atticae*. XIII; SVETONIUS, *Divus Augustus*. 53; TACITUS, *Annales*. III, 75.

⁶⁰ Podľa Maxa Kassera predmetné školy neboli vyučujúcimi inštitúciami, ale skupinami učencov, ktorých spájali vedecké názory a osobné vzťahy so žiakmi. Pre Kassera boli tieto rímskoprávne školy analógiou gréckych filozofických škôl. Podobne aj Wolfgang Kunkel vnímal obidve školy skôr ako združenia právnikov a aspirantov, z ktorých každé rozvíjalo určitú doktrínálnu tradíciu. Porovnaj KASSER, M.: *Storia del Diritto romano*. 4. vyd. Casa Editrice : Cisalpino, 1990, s. 201; KUNKEL, W.: *Linee di storia giuridica romana*. Napoli : Edizioni scientifiche italiane, 1973, s. 156.

⁶¹ V týchto učebných ústavoch „*stationes publice docentium aut respondentium*“ vyučovali uznávaní právnici, za čo poberali finančnú odmenu. Na uvedené poukazuje Pompomius na o príklade Massuria Sabina: „(Sabinus) ani nevlastnil veľký majetok, ale veľmi ho podporovali jeho žiaci“ (Pomp. D. 1, 2, 2, 50).

tých právnikov, z ktorých viacerí mali *ius respondendi*, a preto mienky takýchto učencov mali osobitnú hodnotu.⁶²

Pozitívom Bavierovej skeptickej teórie je, že z časového hľadiska upresnil vznik kontroverzií. Pôvod právnych sporov medzi školami identifikoval do času pôsobenia právnikov Massuria Sabina, Nervu a Procula, a nie do času pôsobenia legendárnych zakladateľov škôl Capita a Labea.

Hoci Bavierova téza bola mnohými romanistami 20. storočia podporovaná, podľa nášho názoru je málo analytická, lebo sa nepokúšala o hlbšie odhalenie dôvodov protichodných pozícií oboch škôl, čo do istej miery vyplýva aj z členenia Bavierovej monografie, ktorej štruktúra ľahko neumožňuje identifikovať eventuálne súvislosti medzi jednotlivými kontroverziami. Predmetná monografia tradične delí argumenty v duchu pandektistov, a to na práva osôb, vecné práva, záväzky a dedičské právo. Avšak súvislosti medzi rozdielnymi kontroverziami je možné dobre identifikovať iba vtedy, keď sa kontroverzie skúmajú vo svetle dialektických protikladností, ktoré progresívne determinovali systém civilného práva klasického obdobia.⁶³ Preto je lepšie usporiadať kontroverzie podľa princípov, ktoré boli právnikmi oboch škôl aplikované v podobných prípadoch. Podľa nášho názoru to bola vec aj ich vedeckej intuície, keď ten istý princíp aplikovali pri riešení odlišných prípadov (ako uvidíme neskôr napríklad pri skúmaní spornej právnej problematiky nadobudnutia dospelosti rímskych občanov a nadobudnutia vlastného práva k veci).

Z druhej strany nemožno zistiť skutočný zmysel jednotlivých kontroverzií, ak by tieto boli analyzované izolovane. Preto v tomto ohľade je užitočné vykonať následnú analýzu zameranú na to, ako medzi súvisia: a) odôvodnenia rozhodnutí jednotlivých škôl; b) princípy, ktoré pri riešení sporných otázok boli aplikované.

Je na škodu veci, že Baviera fakticky „a priori“ odmietol vykonať podobné analýzy a v druhej časti svojej monografie sa obmedzil na samostatné analýzy sporov podľa ich obsahu (práva osôb, vecné práva, záväzkové práva a dedičské práva).⁶⁴

⁶² BAVIERA, G.: *Le due scuole dei giureconsulti ...* s. 15; taktiež porovnaj GELLIUS, *Noctes Atticae*. XIII, 13, 1. Z prameňov sa dozvedáme, že *ius respondendi* zaviedol už Augustus (D. 1, 2, 2, 49), ale prvým právnikom, ktorému bolo udelené, bol až Massurius Sabinus: „Sabinus sa dostal do jazdeckého stavu a ako prvý vydal dobrozdanie“ (D. 1, 2, 2, 48). Aj keď z textu nie je celkom jasné, či Sabinus vydal ako prvý dobrozdanie z jazdeckého stavu alebo ako prvý právnik vôbec. Súčasní romanisti nie sú jednotní v tejto otázke. Na túto tému taktiež porovnaj BĚLOVSKÝ, P.: *Advokacie a jurisprudence ve starověkém Římě*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2005, s. 88-92.

⁶³ FALCHI, G. L.: *Le controversie ...* s. 33.

⁶⁴ BAVIERA, G.: *Le due scuole dei giureconsulti ...* s. 46-127.

Záver

Po predstavení myšlienok významných právnych romanistov nie je jednoduché jednoznačne charakterizovať obidve právnické školy. Za zásadný považujeme text právnika Pomponia (D. 1, 2, 2, 47 - 48) ukazujúci na silnú osobnosť právnika Labea (50 pred n. l. – medzi 10-22 n. l.), ktorý v politických názoroch bol konzervatívny (t. j. bol presvedčeným republikánom), avšak vo vedeckej práci bol považovaný za novátora: „*Labeo* s výnimočným nadaním a dôverou k svojmu vzdelaniu, pretože sa venoval aj iným vedným odborom, začal zavádzať (ustanovovať) mnohé novoty“. V prameňoch nachádzame aj ďalšie dôkazy o jeho nemalom vplyve na nasledujúci vývoj právneho myslenia. Podľa nášho názoru nemožno poprieť hodnovernosť slov pomponiánskeho fragmentu, že Labeo „začal ustanovovať mnohé novoty“ (*plurima innovare instituit*), ktoré v sebe sústreďujú hlboký odkaz. Tento právnik nielenže vytvoril mnohé novoty (*plurima innovare*), ale ich aj zaviedol, ustanovil (*instituit*). To znamená, že pripravil ďalších právnikov na použitie novej techniky a metódy pri tvorbe práva. Okrem toho je nutné pripomenúť, že zavádzať novoty sa dá viacerými spôsobmi. Už v predchádzajúcej časti sme konštatovali, že inovovať neznamená automaticky odmietnuť tradičné hodnoty, čo obzvlášť platí v oblasti tradičnej jurisprudencie, medzi ktorú možno zaradiť aj tú rímsku. Inovovať sa môže bezpochyby chápať aj ako prispôsobovanie tradičného systému rímskeho civilného práva novým podmienkam a situáciám. Z prameňov a početnej literatúry sa dozvedáme, že bol Labeo spájaný s tradíciou a tradičnými hodnotami.⁶⁵ V tomto zmysle sa Labeo javí ako veľký novátor, ktorý tradičné inštitúty *ius civile* (vypracované predklasickými právnikmi Q. Muciom Scaevolom a potom Serviom Sulpiciom Rufom) prispôbil prostredníctvom analógie novým pomerom.

Pokiaľ ide o hlavného predstaviteľa opozičnej školy právnika Massuria Sabina je nutné spomenúť nasledovné. Zaiste aj M. Sabinus musel vnímať to, že tradičný Muciánsky systém civilného práva už nebol adekvátny novým časom. Ale Sabinus oproti Labeovi (a tiež aj neskôr ako Labeo) namiesto prispôsobovania starého systému *ius civile* preferoval vybudovanie nového, ktorý by viac a priamejšie reflektoval záujmy právnych subjektov, a to tým spôsobom, že dával väčší dôraz na

⁶⁵ Na túto tému napr. porovnaj PERNICE, A.: *Marcus Antistius Labeo. Das römische Privatrecht im ersten Jahrhundert der Kaiserzeit, Band 1.* Halle : Waisenhauses & Max Niemeyer, 1873, 81 s.; GUARINO, A.: *Giurista meridionale.* In *Labeo* 1 (1955) s. 49-53; BAUMAN, R. A.: *Lawyers and politics in the early Roman empire: A study of relations between the Roman jurists and the emperor from Augustus to Hadrian.* München : Beck, 1989, 336 s.

ich vôľu (*voluntas*). Zdá sa, že nie Capitom, ale až M. Sabinom sa začal rozvíjať tento nový smer, ktorý začínal kreovať nové právne kategórie a schémy celkom nezávislé od archaických a tradičných inštitútov republikánskeho civilného práva. A preto protiklady medzi nasledovníkmi Labea a Sabina začali viac narastať (*auxerunt*).

Prokuliáni pri tvorbe nových právnych koncepcií, ktoré si vyžadovala nová doba, aplikovali tradičnú náuku, kým sabiniáni postupovali v tomto smere celkom nezávisle na nej. Väčšina autorov sa zhoduje na tom, že metodologický konflikt medzi školami utíchol so Salviom Juliánom, poslednou hlavou sabiniánov a redaktorom prétorského ediktu. Možno konštatovať, že v zásade prokuliánska škola v uvedenom konflikte utrpela porážku, lebo nový právny systém vytvorený sabiniánmi viac odpovedal požiadavkám vtedajšej doby.

Použitá literatúra

1. ARNÒ, C.: *Le due grandi correnti della giurisprudenza romana*, Modena : presso l'Università degli Studi, 1926, 27 s.
2. BAUMAN, R. A.: *Lawyers and politics in the early Roman empire: A study of relations between the Roman jurists and the emperor from Augustus to Hadrian*. München : Beck, 1989, 336 s.
3. BAVIERA, G.: *Le due scuole dei giureconsulti romani*. Roma : L'ERMA di Bretschneider, 1970, 141 s.
4. BAVIERA, G.: *Sul nome dei Proculiani e dei Sabiniani*. Palermo, 1909, s. 112-120
5. BĚLOVSKÝ, P.: *Advokacie a jurisprudencie ve starověkém Římě*. Praha : Nakladatelství Karolinum, 2005, 116 s.
6. BONFANTE, P.: *Instituce římského práva*. 9. vyd., preložil Jan Vážný. Brno : ČS. A. S. Právník, 751 s.
7. BRENONE, M.: *Tecniche e ideologie dei giuristi romani*. 2. ed. Napoli : Edizioni scientifiche italiane, 1984, 419 s.
8. BRŤKO, R.: Spor rímskoprávných škôl týkajúci sa problému pubertatis. In *Právněhistorické studie* 40 (2009) s. 319-325
9. DE MARINI AVONZO, F.: *Lezioni di storia del diritto romano*. Padova : Cedam, 1999, 342 s.
10. DIRKSEN, H. E.: *Beiträge zur Kunde des römischen Rechts I, Abhandlung: Über die Schulen der römischen Juristen*, Leipzig : Hinrichs, 1825, 334 s.
11. DE VISSCHER, F.: Mancipium et res Mancipi. In *Studia et documenta historiae et juris* 2 (1936) s. 236-324
12. FALCHI, G. L.: *Le controversie tra sabiniani e proculiani*. Milano : Giuffrè'ed., 1981, 283 s.
13. GUARINO, A.: Alla ricerca di Salvio Giuliano. In *Labeo* 5 (1959) s. 67-78

14. HAUSMANINGER, H.: Zur Gesetzesinterpretation des Celsus. In *Studi in onore di Giuseppe Grosso* 5 (1972) s. 245-277
15. HEINECCIUS, J. G.: *Historia iuris civilis Romani ac Germanici I*. Halle an der Saale, 1740, 648 s.
16. HERBERGER, M.: *Dogmatik. Zur Geschichte von Begriff und Methode in Medizin und Jurisprudenz*. Frankfurt am Main : Klostermann, 1981, 490 s.
17. HEYROVSKÝ, L.: *Dějiny a systém soukromného práva římského*. 6. vyd. Bratislava : Právnická fakulta UK v Bratislave, 1927, 656 s.
18. HONORÉ, A. M.: *Gaius*, Oxford : At the Clarendon Press, 1962, 183 s.
19. JHERING, R.: *Der Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung*. Leipzig : Breitkopf und Hartel, 1878, 361 s.
20. KARLOWA, O.: *Römische Rechtsgeschichte I*. Leipzig : Veit & Comp., 1885, 1430 s.
21. KARLOWA, O.: *Römische Rechtsgeschichte. II*. Leipzig : Veit & Comp., 1901, 1416 s.
22. KASSER, M.: *Storia del Diritto romano* (preklad R. Martini), 4. vyd. Casa Editrice : Cisalpino, 1990, 345 s.
23. KINCL, J. – URFUS, V. – SKŘEJPEK, M.: *Římské právo*. Praha : C.H. Beck, 1995, 386 s.
24. KODREBSKI, J.: *Sabinianie i prokulianie szkoly prawa w Rzymie wczesnego cesarstwa*. Łódź, 1974
25. KUNKEL, W.: *Linee di storia giuridica romana*. Napoli : Edizioni scientifiche italiane, 1973, 323 s.
26. LAMBRINI, P.: *L'elemento soggettivo nelle situazioni possessorie del diritto classico*. Padova : Cedam, 1998, 188 s.
27. LEESEN, T. G.: *Gaius Meets Cicero. Law and Rhetoric in the School Controversies*. Leiden-Boston : Martinus Nijhoff, 2010, 358 s.
28. LIEBS, D.: Rechtsschulen und Rechtsunterricht im Prinzipat. In *ANRW* II/15(1976) s. 197-286
29. MASCOVIUS, G.: *De sectis Sabinianorum et Proculianorum in Iure Civili Diatriba*, Lipsiae : apud J. Schuster, 1728, 276 s.
30. PERNICE, A.: *Marcus Antistius Labeo. Das römische Privatrecht im ersten Jahrhundert der Kaiserzeit, Band I*. Halle : Waisenhauses & Max Niemeyer, 1873, 81 s.
31. ROBY, H. J.: *Introduzione allo studio del Digesto Giustiniano: regole e notizie per l'uso delle pandette nella scienza e nella pratica: vita ed opere dei giuristi romani* (trad. G. Pacchioni). Firenze : Eugenio e Filippo Cammelli, 1887, 293 s.
32. ROBY, H. J.: *Roman Private Law in the Times of Cicero and the Antonine*, vol. I. New Jersey : Union, 2000, 560 s.
33. SCACCHETTI, M. G.: Note sulle differenze di metodo fra sabiniani e proculiani. In *Studi in onore di Arnaldo Biscardi*. Milano : La Coliardica, 1984, s. 369-404

34. SCARANO USSANI, V.: *Empiria e dogmi. La scuola proculiana fra Neruo a Adriano*. Torino : Giappichelli, 1989, 160 s.
35. SCARANO USSANI, V.: *L'ars dei giuristi. Considerazioni sullo statuto epistemologico della giurisprudenza romana*. Torino : Giappichelli, 1997, 180 s.
36. SCHANZ, M.: Die Analogisten und Anomalisten im römischen Recht. In *Philologus: Zeitschrift für Antike Literatur Und Ihre Rezeption* 42 (2): s. 309-318
37. SCHRADER, E.: *Gai Institutionum libri IV*. Heidelberger : Jahrbücher, 1823, s. 975-998
38. SCHULZ, F.: *Storia della giurisprudenza romana* (trad. G. Nocera). Firenze : Sansoni, 1968, 657 s.
39. SKŘEJPEK, M.: *Prameny římského práva. Fontes iuris romani*. Praha : LexisNexis, 2004, 375 s.
40. STEIN, P.: Sabino contra Labeone: due tipi di pensiero giuridico romano. In *BIDR* 19/80 (1977) s. 55-67
41. STEIN, P.: The two schools of jurists in the early Roman Principate. In *Cambridge Law Journal* 31 (1972) s. 8-31
42. STEIN, P.: Interpretation and Legal Reasoning. In *Chicago-Kent Law Review* 70 (1995) s. 1539-1556
43. STEIN, P.: I giuristi e le scuole. In *Ius controversum e auctoritas principis. Giuristi, principe e diritto nel primo impero: Atti del Convegno internazionale di diritto romano e del IV Premio romanistico „G. Boulvert“, Copanello, 11-13 giugno 1998*. Napoli : Edizioni scientifiche italiane, 2003, 472 s.
44. VANDER WAERDT, P.: Philosophical Influence on Roman Jurisprudence? The Case of Stoicism and Natural Law. In *ANRW* IV/36 (1990) s. 4851-4900
45. WIEACKER, F.: Amoenitates Iuventianae. Zur Charakteristik des Juristen Celsus. In *IVRA* 13/I (1962) s. 1-21
46. TACITUS: *Annales*. Dostupné na <https://www.thelatinlibrary.com/tacitus/tac.ann3.shtml>